

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I DYDAKTYCZNA PROFESOR NATALII GAJL

Profesor Natalia Gajl w 1992 r. obchodzi jubileusz 40-lecia pracy naukowej. Efektem tej pracy jest pokaźny ilościowo (por. *Bibliografia prac naukowych Profesor Natalii Gajl*, zamieszczony w niniejszym zbiorze) i wysoko oceniany w kraju oraz za granicą dorobek naukowy.

Twórczość naukowa Prof. N. Gajl dotyczy przede wszystkim finansów i prawa finansowego. W tych dziedzinach Jej prace poświęcone są zarówno zagadnieniom ogólnej teorii finansów i prawa finansowego, jak i poszczególnym działom prawa finansowego, a zwłaszcza zagadnieniom budżetowym, systemowi finansowemu przedsiębiorstw uspołecznionych, kontroli finansowej, ostatnio zaś zagadnieniom podatkowym.

Pani Prof. N. Gajl rozwijała swą twórczość, nigdy nie zamykając się jedynie w dogmatycznej analizie i opisie zjawisk. Zastosowała, a także starała się narzucić swoim wychowankom, metodę analizy historycznej, interdyscyplinarnej i komparatystycznej. Dało to możliwość wzbogacenia merytorycznego, a nadto dostarczyło olbrzymiego zasobu informacji, z których korzystają i korzystać będą studenci, naukowcy i praktycy. Twórczość Prof. N. Gajl wychodzi poza — i tak trudne do sztywnego określenia — ramy finansów i prawa finansowego. Dotyczy ona analizy instytucji finansowych w aspekcie prawa konstytucyjnego, administracyjnego, cywilnego, gospodarczego itp.

Nie jest naszym zamiarem ani też nie wydaje się możliwe dokonanie merytorycznej analizy lub podsumowania dorobku naukowego Prof. N. Gajl w tych wąskich ramach. Byłaby to zbyt zdawkowa ocena. Dorobek ten zresztą ciągle powiększa się i jako taki nie kwalifikuje się jeszcze — na szczęście — do podsumowania. Sądzymy natomiast, że warto przypomnieć, chociażby przez wymienienie, wątki naukowe i te prace, dzięki którym twórczość Prof. N. Gajl utrwaliła się jako część dorobku nauki prawa finansowego.

Przemyślenia naukowe N. Gajl związane z rozprawą doktorską (1959 r.) i rozprawą habilitacyjną (1963 r.) zostały utrwalone w mono-

grafii *Systemy prawno-finansowe kapitalistycznych przedsiębiorstw państwowych* (Warszawa 1965). Praca ta do dziś pozostaje jedyną monografią tematu. Okazała się też wielce przydatna i aktualna w okresie przechodzenia gospodarki polskiej do modelu rynkowego, ponieważ można korzystać z przedstawionych w niej informacji, ocen i tez.

Problematyce systemów finansowych przedsiębiorstw, będącej kontynuacją tego wątku, poświęcona jest znaczna część twórczości Prof. N. Gajl. Podstawowe znaczenie ma tu monografia *Systemy finansowe przedsiębiorstw uspołecznionych* (Warszawa 1970), która w latach następnych była uaktualniana i w konsekwencji doczekała się czterech wydań (1970, 1975, 1980, 1987). Prace te ukazują całościowo złożoną i zmienną tematykę organizacyjno-prawną i finansową przedsiębiorstw uspołecznionych, w tym w szczególności zagadnienia podziału zysku i pokrywania strat, funduszy, środków zwrotnych oraz powiązań z budżetem.

W kolejnym dziele Prof. N. Gajl pt. *Modele zarządzania i finansowania przedsiębiorstw uspołecznionych* (Warszawa 1986, t. 1 i 2), zagadnienia te ujęte zostały interdyscyplinarnie; przedstawiono je teoretycznie, a jednocześnie w odniesieniu do różnych systemów zarządzania. Autorka opisała różne modele przedsiębiorstw, a na tym tle zagadnienia: osobowości prawnej i praw majątkowych przedsiębiorstw uspołecznionych, ich uprawnień i obowiązków oraz modeli opodatkowania i finansowania przedsiębiorstw. Jest to więc pełne ujęcie tej problematyki, wykraczające daleko poza tradycyjnie rozumiane problemy finansowe.

Oprócz monografii, kapitalne znaczenie miały liczne artykuły i studia z zakresu przedsiębiorstw, a zwłaszcza poświęcone komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych, rozrachunkowi gospodarczemu, podziałowi akumulacji, formom grupowania przedsiębiorstw państwowych, zjednoczeniom i kombinatom, przedsiębiorstwom terenowym itd.

Drugim, co nie znaczy mniej istotnym, obszarem badawczym w twórczości Prof. N. Gajl, jest problematyka budżetowa. Już w pierwszym artykule z tej dziedziny (*Formy budżetowania*, „Finanse” 1964, nr 8), udowodniła, że obok tradycyjnych form budżetowania brutto i netto występuje metoda wielorakich powiązań z budżetem. Teza ta została powszechnie zaaprobowana i przyjęta w nauce.

Prawdziwym „bestsellerem” naukowym okazała się następnie monografia *Budżet a Skarb Państwa* (Warszawa 1974). Dała ona równocześnie historyczne i współczesne, polskie, a zarazem porównawcze spojrzenie na genezę i kształt obecny podstawowych instytucji prawnych i finansowych podmiotów publicznych. Pełne uznanie dla tej pracy wyrażono bezpośrednio po jej opublikowaniu, obecnie zaś widać jeszcze wy-

rażniej, jak wielkie ma ona znaczenie dla unormowania statusu prawnego Skarbu Państwa, a także dla reform w zakresie budżetu i przedsiębiorstw publicznych oraz kształtu konstytucji.

Odrębne miejsce zajmują liczne prace dotyczące struktury i gospodarki finansowej organów lokalnych. Obejmują one monografie i studia oraz artykuły napisane przez Prof. N. Gajl samodzielnie lub we współautorstwie, bądź też wydane jako prace zbiorowe, lecz pod Jej redakcją naukową (np. *Struktura prawno-administracyjna i finansowa gospodarki miast uprzemysłowionych. Zagadnienia teoretyczno-prawne*, Wrocław 1978). Należy mocno żałować, że praktyka polska nie zechciała w pełni skorzystać z ocen i propozycji Prof. N. Gajl w zakresie problematyki lokalnej.

Bogactwo ocen i propozycji Prof. N. Gajl zawartych zostało w licznych pracach dotyczących kontroli finansowej (np. w pracach *Zagadnienia kontroli finansowo-gospodarczej przedsiębiorstw i zjednoczeń* pod red. N. Gajl, Wrocław 1973, oraz *Kontrola administracji w państwach socjalistycznych* pod red. J. Łętowskiego, Wrocław 1983). Problem systemu kontroli finansowej do dziś nie doczekał się rozwiązania.

Wielką troską Prof. N. Gajl jest stan legislacyjny polskiego prawa finansowego. Dawała temu wyraz w licznych pracach naukowych, a także w pracach różnych zespołów doradczych i opiniodawczych, a wreszcie jako Sędzia Trybunału Konstytucyjnego w latach 1985—1989. Znaczący jest Jej wkład do teorii prawa finansowego. Jest on widoczny w różnych pracach, w tym zwłaszcza w *Instrumentach finansowych w zarządzaniu gospodarką narodową* (Warszawa 1979, i wyd. II, 1988) oraz w podręczniku *Finanse i prawo finansowe* (Warszawa 1980 i wyd. II, 1986).

Na szczególne podkreślenie zasługują prace poświęcone zagadnieniom miejsca finansów publicznych w konstytucji, stabilizacji przepisów prawa finansowego, zjawiskom ekonomizacji i publicyzacji prawa. Z zainteresowaniem oczekiwać należy przygotowywanych monografii poświęconych systemom podatkowym różnych państw oraz teoriom podatkowym w świecie.

Prof. N. Gajl ma bardzo rozległe naukowe kontakty zagraniczne. Liczne referaty wygłaszane przez nią na kongresach, sympozjach i konferencjach naukowych oraz prace publikowane w językach obcych za granicą i w Polsce — są tego wyrazem. Spośród wielu z nich wymienić trzeba zwłaszcza *Les problèmes juridiques et financiers des entreprises socialistes* (Wrocław 1984) i *Reform of legal and financial system of public enterprises in Poland and other socialist countries* (Wrocław 1988). Prace te stanowią cenne źródło informacji o stanie polskiego prawa i nauki dla czytelnika zagranicznego. Spotkały się one z bardzo pozy-

tywnymi recenzjami wybitnych uczonych w zachodniej Europie oraz w USA.

Prof. N. Gajl jest członkiem międzynarodowych organizacji naukowych, w tym: Institut International de Finances Publiques, Société de la Législation Comparée, International Political Science Association Research Committee on Comparative Study of Local Government and Politics, Faculté International de Droit Comparé i innych.

Oddzielnie omówić wypada dorobek Prof. N. Gajl w dziedzinie dydaktyki. Począwszy od 1967 r., Pani Profesor redagowała pracę zbiorową pt. *Źródła prawa finansowego*, która stanowiła podstawową pomoc dydaktyczną w nauczaniu prawa finansowego w Polsce. Zbiory te miały kilka wydań (1967—1968, 1972, 1979). Zmienność prawa finansowego po 1981 r. była powodem zaniechania kolejnych wydań.

Prof. N. Gajl jest również autorem podręcznika akademickiego *Finanse i prawo finansowe*, który miał już wydania (1980, 1986, 1992). Wyróżnia się ona na tle innych podręczników innym zakresem i formą oraz metodą prezentacji ogólnego dorobku teorii finansów publicznych i prawa finansowego na świecie, stanowiąc kompendium wiedzy i informacji przeznaczonych nie tylko dla studentów. Ponadto prof. N. Gajl opracowała kilka skryptów uniwersyteckich.

Profesor N. Gajl jest wychowawcą licznej rzeszy studenckiej. Pod Jej kierunkiem setki studentów pisało prace magisterskie i dyplomowe. Z Jej życzliwej pomocy naukowej korzystała spora grupa osób, które uzyskały stopnie i tytuły naukowe (doktora, doktora habilitowanego, profesora nadzwyczajnego i profesora zwyczajnego). Dotyczy to wszystkich niemalże ośrodków akademickich w Polsce. Kształceniu młodych kadr naukowych Prof. N. Gajl poświęciła szczególnie wiele swego czasu. Pełniła także przez szereg lat ważne funkcje uniwersyteckie (kierowniczka Katedry, dyrektora Instytutu Administracji, prodziekana i dziekana Wydziału). Aktywnie uczestniczyła w tworzeniu ogólnopolskich i lokalnych programów nauczania prawa i administracji.

Imponująca jest również aktywność Prof. N. Gajl poza sferą nauki i dydaktyki. Od szeregu lat była i jest członkiem różnych organów doradczych i opiniodawczych na poziomie narodowym (Rada Ministrów, Ministerstwo: Finansów, Sprawiedliwości, Edukacji) lub w układzie organizacji społecznych (np. Komisja do Spraw Reformy Gospodarczej). Pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Prezydium Rady Narodowej miasta Łodzi oraz przez szereg lat radnej i przewodniczącej komisji. Wielokrotnie powoływano Ją na eksperta sejmowego i rządowego. Była Sędzią Trybunału Konstytucyjnego w czasie pierwszej jego kadencji. Wyrazem uznania dla Jej pracy i osiągnięć stały się liczne nagrody państwowe

(resortowe i lokalne) oraz najwyższe ordery i odznaczenia państwowe, a także akademickie.

Pani Profesor Natalia Gajl znana jest ze swej życzliwości i otwartości naukowej na poglądy innych. Cechy te połączone w sposób naturalny z Jej ciepłem, energią, czysto ludzką życzliwością oraz ciekawością intelektualną wobec odmiennych filozofii życia, pracy — przy zachowaniu własnych cech osobowościowych — są szczególnie inspirujące.

Do grona Jej przyjaciół naukowych i wychowanków zalicza się większość środowiska prawnego-finansowego w Polsce. Wśród nich swoje miejsce mają także Jej współpracownicy a zarazem wychowankowie z Katedry Prawa Finansowego i Katedry Prawa Gospodarczego Publicznego Uniwersytetu Łódzkiego.

Wraz z najlepszymi życzeniami dalszej intensywnej i owocnej pracy naukowej pozwalają sobie zadedykować Jej niniejszy zbiór studiów podatkowych — Jej przyjaciele naukowcy i wychowankowie.

Cezary Kosikowski

Teresa Dębowska-Romanowska

Uniwersytet Łódzki

BIBLIOGRAFIA PRAC NAUKOWYCH PROFESOR NATALII GAJL

I. PUBLIKACJE W WYDAWNICTWACH ZWARTYCH

1. *System finansowy przedsiębiorstw* (rozdz. II), [w:] *Wybrane źródła prawa finansowego*, Warszawa 1954.
2. *Systemy prawno-finansowe kapitalistycznych przedsiębiorstw państwowych*, Warszawa 1965.
3. *Źródła prawa finansowego*, Warszawa 1967—1968 (redaktor naukowy).
4. *Źródła prawa finansowego*, wyd. II — zmienione, Warszawa 1972 (redaktor naukowy).
5. *Zasady systemu finansowego przedsiębiorstw* (skrypt), Łódź 1969.
6. *Systemy finansowe przedsiębiorstw społecznych*, Warszawa 1970.
7. *Zasady systemu finansowego przedsiębiorstw państwowych*, Łódź 1970.
8. *Zasady systemu finansowego przedsiębiorstw państwowych* (wyd. II — zmienione), Łódź 1972.
9. *Zakres samodzielności finansowej przedsiębiorstw państwowych*,

- kombinatów i zjednoczeń, [w:] *Grupowanie przedsiębiorstw państwowych. Zagadnienia prawne*, Wrocław 1972.
10. *Zakres podmiotowy i przedmiotowy kontroli finansowo-gospodarczej*, [w:] *Zagadnienia kontroli finansowo-gospodarczej przedsiębiorstw i zjednoczeń*, Wrocław 1973 (redaktor naukowy).
 11. *Budżet a Skarb Państwa*, Warszawa 1974.
 12. *Zagadnienia budżetów miejskich rad narodowych*, [w:] *Przebudowa systemu budżetowego*, Warszawa 1974.
 13. *Systemy finansowe przedsiębiorstw uspołecznionych* (wyd. II — zmienione), Warszawa 1975.
 14. *Akumulacja i jej podział w przedsiębiorstwach uspołecznionych*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w XXX-leciu*, Warszawa 1975 (także członek komitetu redakcyjnego).
 15. *Zasady systemu finansowego przedsiębiorstw uspołecznionych*, Warszawa 1976.
 16. *Nowe koncepcje i konstrukcje prawne kierowania i finansowania gospodarki miejskiej i regionu*, [w:] *Struktura prawno-administracyjna i finansowa gospodarki miast uprzemysłowionych. Zagadnienia teoretyczno-prawne*, Wrocław 1978 (także redaktor naukowy).
 17. *Instrumenty finansowe w zarządzaniu gospodarką narodową*, Warszawa 1979.
 18. *Źródła prawa finansowego* (wyd. III — zmienione), Warszawa 1979 (redaktor naukowy).
 19. *Finanse i prawo finansowe*, Warszawa 1980.
 20. *Systemy finansowe przedsiębiorstw uspołecznionych* (wyd. III — zmienione), Warszawa 1980.
 21. *Zarys systemu finansowego przedsiębiorstw*, (współautor — R. Tomaka), Katowice—Warszawa 1980.
 22. *Mała encyklopedia prawa*, Warszawa 1980 (autorka haseł i redaktor naukowy działu finansowego).
 23. *Encyklopedia historii gospodarczej Polski*, Warszawa 1980, (autorka haseł).
 24. *Systemy w prawie finansowym*, [w:] *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. 1, *Instytucje ogólne*, Wrocław 1982.
 25. *Skarb Państwa*, [w:] *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. 2, *Instytucje budżetowe*, Wrocław 1982.
 26. *Podstawowe założenia kontroli finansowo-gospodarczej w państwach socjalistycznych*, [w:] *Kontrola administracji w państwach socjalistycznych*, Wrocław 1983.
 27. *Gospodarka finansowa w systemie rad narodowych*, [w:] *System terenowych organów władzy i administracji państwowej w euro-*

- pejskich państwach socjalistycznych (współaut.: H. Sochacka-Krysiak, W. Nykiel), Wrocław 1985.
28. *Finanse i prawo finansowe* (wyd. II — zmienione i uzupełnione), Warszawa 1986.
 29. *Modele zarządzania i finansowania przedsiębiorstw społecznych. Studium prawno-porównawcze*, Warszawa 1986.
 30. *Systemy finansowe przedsiębiorstw społecznych* (wyd. IV — zmienione), Warszawa 1987.
 31. *Odrębność rozwiązań systemowych socjalistycznych jednostek gospodarczych*, [w:] *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. 4, *Instytucje socjalistycznych jednostek gospodarczych*, Wrocław 1987.
 32. *Jednostki grupujące przedsiębiorstwa społeczne*, [w:] *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. 4, Wrocław 1987.
 33. *Formy finansowania*, [w:] *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. 4, Wrocław 1987.
 34. *Zasady podatkowe w świetle nowych teorii*, [w:] *Zeszyt okolicznościowy poświęcony 40-leciu pracy naukowej prof. K. Jandy-Jendroški*, Wrocław 1988.
 35. *Nowy system prawno-finansowy przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, [w:] *Právne aspekty hospodárskeho mechanizmu v socialistickej spoločnosti*, Košice 1988.
 36. *Instrumenty finansowe w zarządzaniu gospodarką narodową*, Warszawa 1988 (wyd. II).
 37. *Systemy podatkowe różnych państw. Studia porównawcze*, (w druku).
 38. *Teorie podatkowe w świecie*, (w druku).
 39. *Finanse i prawo finansowe*, Warszawa 1992.

II. ROZPRAWY, STUDIA, ARTYKUŁY, RECENZJE

1. *Rozwój podatku dochodowego w ZSRR*, „Finanse” 1955, nr 1.
2. *Rozwój konstrukcji podatku gruntowego*, „Państwo i Prawo” 1956, nr 12.
3. *Aktualne uprawnienia finansowe przedsiębiorstw państwowych*, „Finanse” 1957, nr 7.
4. *Zasady systemu finansowego skomercjalizowanych przedsiębiorstw państwowych w Polsce międzywojennej*, „Zeszyty Naukowe UŁ” 1958, ser. I, nr 5.
5. *Rozwój przedsiębiorczości państwowej we Francji*, „Zeszyty Naukowe UŁ” 1960, ser. I, nr 18.

6. *Rozwój form podatku gruntowego w ZSRR*, „Zeszyty Naukowe UL” 1961, ser. I, nr 22.
7. *Metody zarządzania i finansowania znacjonalizowanych przedsiębiorstw francuskich*, „Finanse” 1961, nr 6.
8. *Zakres samodzielności prawnej przedsiębiorstw znacjonalizowanych we Francji*, „Państwo i Prawo” 1962, nr 1.
9. *Formy budżetowania*, „Finanse” 1964, nr 8.
10. *Kontrola przedsiębiorstw o udziałach państwowych*, „Kontrola Państwowa” 1965, nr 2.
11. *Zjednoczenie w systemie prawno-finansowym PRL*, „Państwo i Prawo” 1965, nr 11.
12. *System finansowania przedsiębiorstw przemysłu terenowego w całokształcie zasad systemu finansowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1966, nr 4.
13. *Kontrola przedsiębiorstw znacjonalizowanych w Anglii*, „Kontrola Państwowa” 1968, nr 2.
14. *Formy zabezpieczania planowej redystrybucji w gospodarce budżetowej*, „Roczniki i Sprawozdania PTE”, Poznań 1968.
15. *Kontrola przedsiębiorstw znacjonalizowanych we Francji*, „Kontrola Państwowa” 1969, nr 6.
16. *Zagadnienia prawno-majątkowego wyodrębnienia przedsiębiorstw uspołecznionych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1968, t. 1.
17. *Rozrachunek gospodarczy w przedsiębiorstwach uspołecznionych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1969, t. 2.
18. *Niektóre zagadnienia wydziałów finansowych Prezydium Rady Narodowej* (współaut.: T. Dębowska-Romanowska, R. Ciałkowski), „Problemy Rad Narodowych” 1969, nr 16.
19. *Finansowo-prawne zagadnienia funkcjonowania kombinatów*, „Państwo i Prawo” 1970, nr 11.
20. *Problemy rozwoju systemu kontroli przedsiębiorstw państwowych*, „Kontrola Państwowa” 1971, nr 2.
21. *Rola zjednoczeń terenowych w koordynowaniu działalności gospodarczo-finansowej przedsiębiorstw*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1971, t. 7.
22. *Budżety miejskich rad narodowych w latach 1950—1970* (współaut.: R. Ciałkowski), „Problemy Rad Narodowych” 1972, nr 24.
23. *Nowe elementy i kierunki rozwoju gospodarki budżetowej i finansowej miast*, „Problemy Rad Narodowych” 1973, nr 27.
24. *Rola czynnika społecznego w podejmowaniu decyzji miejskich rad narodowych*, „Problemy Rad Narodowych” 1974, nr 30.
25. *Legislacyjne zagadnienia systemu prawno-finansowego przedsiębiorstw uspołecznionych*, „Państwo i Prawo” 1975, nr 6.

26. *Rozwój zasad systemu prawno-finansowego przedsiębiorstw uspołecznionych w trzydziestoleciu PRL*, „Zeszyty Naukowe UŁ” 1976, ser. I, nr 14.
27. *Instrumenty finansowe w procesie planowania*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1978, nr 1.
28. *Gospodarka finansowa wielkich miast jako przedmiot badań*, „Problemy Rad Narodowych” 1979, nr 45.
29. *Zagadnienia stabilności prawa finansowego*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 9.
30. *Podstawowe kierunki legislacji gospodarki przedsiębiorstw*, „Materiały i Prace Instytutu Funkcjonowania Gospodarki Narodowej”, t. 37; *Prawno-finansowe instrumenty sterowania inwestycjami i gospodarką przedsiębiorstw*, Warszawa 1984.
31. [Recenzja] *Prawo, administracja, gospodarka. Księga ku czci profesora Ludwika Bara*, „Państwo i Prawo” 1985, nr 9.
32. [Recenzja] A. Komar, *Finanse Wspólnoty Europejskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1985, nr 4.
33. *Nowe prawo budżetowe (niektóre zagadnienia metodologiczne)*, „Państwo i Prawo” 1985, nr 9.
34. *Instrumenty prawno-finansowe w gospodarce rad narodowych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1985, nr 4.
35. *Kwestie niegospodarności spółdzielni w świetle prawa finansowego*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1985, nr 4.
36. *Prawno-finansowe wyznaczniki samodzielności rad narodowych*, „Problemy Rad Narodowych” 1986, nr 65.
37. *Prawno-finansowe i inne regulacje prawne funkcjonowania przedsiębiorstw uspołecznionych*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 1.
38. *Zagadnienia systemu finansowego przedsiębiorstw państwowych w warunkach reformy gospodarczej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1988, nr 5/6.
39. *Konstytucyjne ujęcie problematyki finansów*, „Państwo i Prawo” 1989, nr 11.
40. *Problematyka finansowa przedsiębiorstw we współczesnych konstytucjach oraz przyszłej konstytucji RP*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1990, nr 1.

III. PUBLIKACJE W JĘZYKACH OBCYCH

1. *Przedsiębiorstwa państwowe we Francji, Włoszech i w Polsce (niektóre aspekty prawne)*, „Revue Internationale de Sciences Administratives” (Bruxelles) 1961, no 2.

2. *Le portée du contrôle financier des Entreprises d'Etat, „Société de Législation Comparée”, Paris 1971.*
3. *Prawowo-finansowyje aspekty kontrolja za socyjalistyczeskimi predprijatiami w PNR, Warszawa 1971.*
4. *Problèmes du financement des villes en Pologne Populaire, [w:] Problèmes des finances publiques urbaines, Saarbrücken 1973.*
5. *Le „calcul économique” principe de gestion des entreprises d'Etat en Pologne Populaire, „Annuaire de L'U.R.S.S. et des Pays Socialistes Européens”, Strasbourg 1978.*
6. *Les fonctions des finances dans l'économie de l'Etat socialiste, Annuaire de L'U.R.S.S. et des Pays Socialistes Européens”, Strasbourg 1978.*
7. *Les systèmes juridiques et financiers des entreprises en Pologne Populaire, „Tiré à Part du Bulletin de Documentation du Ministre des Finances”, Bruxelles 1979.*
8. *Planification, finances locales, budgets, services, Estratto del volume di atti del Seminario su: Programmazione regionale e interventi pubblici nell'economia a livello locale in Italia e in altri paesi europei, Modena 1979.*
9. *Problèmes juridiques et financiers des entreprises socialistes, Varsovie 1984.*
10. *Les problèmes de la structure juridique et financière des entreprises du commerce étranger et des sociétés internationales, [w:] Mélanges en l'honneur du prof. C. A. Colliard, Paris 1984.*
11. *Les aspects juridiques et financiers des problèmes du Trésor d'Etat dans la doctrine socialiste, [w:] Mélanges en l'honneur du prof. P. M. Gaudemet, Paris 1984.*
12. *Problemi lokalnih financija u Polskoj, [w:] Aktualni problemi financiranja drustvenih potreba, Zagreb 1985, no 1.*
13. *Le contrôle financier, [w:] Le contrôle de l'administration en Europe de l'Est et l'Ouest (współaut. M. Colacito, J. Buisson), Paris 1985.*
14. *Problèmes et perspectives des finances locales, „Acta Universitatis Lodziensis”, Folia iuridica 1985, no 20.*
15. *Las nuevas reformas del sistema financiero y de las empresas públicas en Polonia, „Revista de Derecho Financiero y de Hacienda Publica” (Madrid) 1986, vol. 36, no 186.*
16. *Characteristics of tax system in Poland and other socialist countries, „Keizai Kenyushe Nenpo” (Tokyo) 1987, no 15.*
17. *Reforms of legal and financial system of public enterprises in Poland and other socialist countries, Wrocław 1988.*
18. *Les caractéristiques et l'activité du Tribunal Constitutionnel de*

Pologne, „Les Journaux Judiciaires Associés. Les Petites Affiches”, La loi (Paris) 1990, no 19—20.

19. *Un pas vers la décentralisation en Pologne. Les conseils nationaux spécifiques autogerant la propriété commune*, „Les Journaux Judiciaires Associés. Les Petites Affiches”, La loi (Paris) 1990, no 31.

Cezary Kosikowski

PODATEK JAKO INSTYTUCJA USTROJOWA

Opracowała
Maria Karlikowska
Uniwersytet Łódzki

PODATEK A PAŃSTWO

Niemal każda naukowa definicja podatku akcentuje, że jest to świadczenie pieniężne, ogólne, bezwzględnie jednostronne (niekwalifikacyjne) i przymusowe na rzecz państwa¹. Przymusowy (obowiązkowy) charakter świadczeń podatkowych wynika z władzych uprawnień państwa do wszystkich, którzy mieszczą się na terytorium danego państwa lub posiadają na nim źródło podatkowe (mieszkańcy państwa oraz terytorium państwa). Przymus podatkowy jest przymusem prawnym opartym na aktach prawnych pochodzących od władzy państwowej. Przymus ten wynika z panowania ekonomicznego i politycznego. Władztwo podatkowe sięga tam, gdzie sięga władza państwa. Dotyczy więc nie tylko obywateli danego państwa i jego terytorium. Kwestionowanie władztwa podatkowego państwa jest równoznaczne z negowaniem władzy państwowej. Władztwo to obejmuje² prawo stawienia podatków oraz prawo ich wymiaru i poboru, łącznie z egzekucją. Przymus podatkowy jest obwarowany sankcjami prawnymi, w tym sankcją karną.

Przymusowość (obowiązkowość, obligatoryjność) podatkowa jest cechą wyróżniającą podatki od innych świadczeń, nie jednocześnie nie zawsze pozwala na ich odróżnienie (np. od kontrybucji wojennych nakładanych przez jedno państwo na drugie państwo). W tym miejscu wystarczy zwrócić uwagę na niewłaściwość i wewnętrzna sprzeczność w stosowaniu terminu „samopodatkowanie”. Jest to sytuacja, w której pewna grupa podmiotów, nie będąca uprawniazona do stawiania podatków, podejmuje decyzje o dobrowolnym obciążeniu się prawnymi i materialnymi pieniężnymi na rzecz budżetu państwa lub innego funduszu celowego.

¹ Por. np. N. Gajl, *Podatek i prawo finansowe*, Warszawa 1980, s. 180, i n.

² C. Kosikowski, R. Tomka, *Dochoły i budżety w socjalistycznym Łódź 1982*, s. 28.